

שנות אליהו על מסכת שבת

מהגאון החסיד האמיתי רבינו אליהו מווילנא צוק"ל.
עם הארות והערות מהגאון הגדול המקובל כו' מוהר"ר נפתלי הירץ הלוי (שליט"א) [וצ"ל].

הקדמה

אמר המלךט והמבאר מה נכבד היום בהגלות לנו אור המאיר לארץ ולדורים ביאור רבינו הגר"א על משניות מסכת "שבת", וכל מי שיטעם מטעם צוף אמריו הלא יאמר האת ראיתי אור כהיר הוא בשחקים, והוא באמת אחד מ'פניני הגר"א' ונגלה ע"י תלמיד אחד אשר למד עמו המשניות ורשם עלי גליון את כל רבריו הנעימים, והכתב יד הזה נמצא כאמחת כתבי רבינו שהיו נמצאים תחת יד הרב הגדול ר' אלעזר ז"ל בנו של נכד "הגר"א" הרה"ג ר' יעקב משה ז"ל מסלאנים, ואנכי קניתי מיר האבך המופלג מו"ה אליהו לאנדא בנו של הרה"א הנ"ל וחיברתינו אל חלק השני מסידור הגר"א ז"ל שהוא חלק השבת ור"ח, ובכמה מקומות העירתי עליו והצבתי ההערות למטה על הגליון, ועתה אברך את ה' אשר עזרני עד כה, ואני תפלה שיעזרני ה' להיות מעוסקים בתורתו והוגים בה יומם ולילה, ולעברו באמת ולב שלם ונוכה לנחמת ציון וירושלים כעתידת כל ישראל ובתוכם גם אנכי הצעיר והזעיר.

נפתלי הערץ הלוי התונה פה עיר הקודש יפו ת"ו.

פרק א א יציאות השבת, שמים שהן ארבע בנים, ושמים בפנים, פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל שהן ארבע בחוץ, פיצד, העני עומד בחוץ ובעל הבית הפית, או שנטל מתוכה והוציא, העני חיב ובעל הבית

פתיחה

רשויות שבת שלש שהן ארבע, ג' שהן ברות וא' מר"ם, והן ר"ה ורה"י ומקום פטור מר"ת, והרביעי כרמלית מדבריהם. שחלקו המקום פטור לשנים כאשר יתבאר. והוא מלשון כארמלחא שאינו לא רה"י ולא רה"ז^(א). והן עשרה בכללן, וסימנם אב"ה. ר"ל במקום פטור לא תמצא בו אלא בענין אחד, ורה"י ב', ורה"ג ב', ורה"ז ב', וזה ביאורם. עמוד ברשות הרבים בני ואפילו עד לרקיע ואינו רחב ד' הוא מקום פטור^(ב). ובי (עמוד) (רה"י). נדר גבוה "ורחב ד' או הרצף עמוק עשרה ורחב ד'. והחלוק ביניהן שהנדר עצמו מצטרף לד'. והנן ר"ה. סרטיא ופליטיא ומבואות המפולשין. סרטיא מבחין לעיר לפני השער ופליטיא מבנים לעיר לפני השער. ומבואות מפולשין משער לשער ואינו מקרה ואין דלתותיהן נעולות בלילה. והן ג'. ועור שנים רחב י"ו ורבים בוקעים בו. ושייכים כ"ב הראשונות דהיינו בסרטיא ופליטיא^(ג). והד' כרמלית. והן י"ם ובקעה האצטונות וברמלית. ופי' י"ם אפי' רבים בוקעים בו אפי' ששים רבוא. ופי' בקעה בלא מחיצות. ופי' אצטונות היא אצטבאות בין התצות. ופי' כרמלית הוא קרן וית בזה. ובר"ה תמצא כל ד' רשויות. דהיינו עמוד ברה"ה פחות מנ"ה ר"ה. מג' ועד י"ו כרמלית. ומ' ולמעלה רה"י וזה מה בשרחבו ד'. וכשאין רחבו רמ"ג עד לרקיע הוי מקום פטור. ובכרמלית תמצא ב' רשויות דהיינו עמוד עמוד בכרמלית רחב ארבע, עד "כרמלית. ופי' ולמעלה רשות היחיד. וכשאינו רחב ד' אף שהוא מקום פטור כאן מצא בין את מינו והוא כרמלית^(ד). ודיני אלו הרשויות שלש שהן עשר. והן מוציא ומכניס ומעביר. מוציא מרה"י לרה"ז. ומכניס מרה"ז לרה"י. ומעביר ר"ה מרה"ה עצמו. ובי ככל אחת מהן. והן מוציא בירו מושיב לחבירו וזורק, והי' מושיב מרה"י (להרה"ז) (להרה"י) רחב רה"ז. וזרק ומוציא פטור בזה. ובעשרה הנ"ל יש חיוב חטאת. ובכרמלית פטור אבל אסור. ומקום פטור מותר לתחלה בין מרה"י ובין מרה"ז. ובלבד שלא יחליף:

ביאור

פ"א א יציאות השבת וכו'. הלא דפסח ציליאות אף שהיא שניה נסוף אבות מלאכות. משום דבעי להקדים בתחלה מילי דערב שנת דאירי בהולאה כמו לא ילא המייט. הקדים לדני הולאה^(א). פשט העני את וכו' בעה"ב פטור. ופי' פטור ומותר. והיינו לענין איסור שבת. אבל לענין איסור לפני עור לא מיירי בהכי. ובאמת יש כאן איסור שמכשיל את חבירו אף שאינו נלחו כי אם בתרי עברי

(א) פי' רש"י ג' פ"ב וסוף פ' ע"א ד"ה כרמלית ודבר רבינו בהתנאים פ"ה בהשניית. (ב) משמע מדרב רבינו דפ"ל בהר"ה"ד דעמתי ע"י דיוק ברחב ד' הי' רה"ז. וסוף דרבינו בלתי רחב ד' אירי לכן כהן פסח מנ' עד לרקיע הוי מקום פטור ונגלל נחובו גם עמוד ע"י כיון דלתי רחב ד'. אמנם למטה כהן רבינו נסוף המאמר כי נה"ה"ר ממלא כל ה' עד לרקיע הוי מקום פטור. משמע מלשון שנגל עמוד ע"י וזה שכתבו ד'. וכאף רחבו ד' מג' וכן אית רחב ארבע. ונראה ארבע הוי כרמלית ובאית רחב ארבע מקום פטור. וא"כ הלא דלמירין עמוד ע"י הוי רה"ז הוי משמח לה ונראה דפ"ל בארץ דהר"ה"ד דיוקא כשרבים מכתפים עליו הוי רה"ז. ואע"ג דרחב ארבע ור"ה לכתף עליו אינו מועיל. ללא כשר"י. אכתב דף ח' ובין רחב ובין קלר הוי רה"ז. והקשה הגאון ר"ה"ר מרש"י י"א כי בדי"ה אי נמצא שכתב דיוקא רחב ארבע וכן הקשה הג"מ. ופ"ל לדעת רש"י דכחדי לכתף מג'. וכן כהן רש"י כהדיא ע"י ג"א כי רחוי לרבים למסופי. מאלו כרחב ד' סגי בחוץ למסופי. דסמך רחב ד' חילא לכתופי ומ"ש רש"י דף ח' בין רחב ובין קלר היינו נודאי מכתפים עליו כמו שאמר

ג לא תצא אשה במחט הנקובה, ולא כטבעת שיש עליה חותם, ולא בכליאר, ולא כבובלת, ולא כצלוחית של פליטון, ואם יצתה, היבת חטאת, דברי רבי מאיר, והכמים פוטרין בבובלת ובצלוחית של פליטון: ר לא יצא האיש לא כסיף, ולא בקשת, ולא בתריס, ולא כאלה, ולא כרמח, ואם יצא, חיב חטאת. רבי אליעזר אומר, תכשיטין הן לו, והכמים אומרים, אינן אלא לגנאי, שנאמר (ישעיה ב) וכתתו חרבותם לאתים והניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. בירית, טהורה, יוצאין בה בשבת. ככלים, טמאין, ואין יוצאין בהן בשבת: ה יוצאה אשה בחוטי שער, בין משלה בין משל חברתה בין משל בהמה, ובטוטפת ובסנדליות בזמן שהן תפורין, בקבול ובפאה גכרית לחצר, במוך שבאזנה ובמוך שבסנדלה ובמוך שהתקינה לגרחה, בפלפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שחתן לחוף פיה, ובכלבד שלא תתן לכתחלה בשבת, ואם

נפל, לא תחזיר. שן תותבת ושן של זבוב, רבי מתיב, והכמים אסורים: ו יוצאין בסלע שעל הצינית, הבנות (קטנות) יוצאות בחוטין ואפלו בקיסמין שבאזניהן. ערכיות יוצאות רעולות, ומדיות פרופות, וכל אדם, אלא שדברו חכמים בהווה: ז פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע, ובכלבד שלא תפרך לכתחלה בשבת: ח הקטע יוצא בקב שלו, דברי רבי מאיר, ורבי יוסי אומר, ואם יש לו בית קבול בחוטין, טמא. סמוכות שלו, טמאין מדרס, ויוצאין בהן בשבת, ונכנסין בהן בעזרה. כסא וסמוכות שלו, טמאין מדרס, ואין יוצאין בהן בשבת, ואין נכנסין בהן בעזרה. אנקטמין, טהורין, ואין יוצאין בהן: ט הבנים יוצאין בקשרים, ובני מלכים בזוגין, וכל אדם, אלא שדברו חכמים בהווה: י יוצאין בכיצת התרגול, ובשן של שועל, ובמסמר מן הצלוב, משום רבנא, דברי רבי מאיר. והכמים אומרים, אף בחל אסור, משום רבי האמורי:

ביאור

דמאי' אי נפל לא אחיא לחייו⁽¹⁾, ובפ"א ובגורג מ"ח. הטעם משום דכבר נחנה מע"ש, ובכלבד שלא תתן לכתחלה בשבת. האיסור משום שחיקה סממנים. קן משמע בחוספתא (פרק ששי) והיחיה הרא"ש (פ"י יולאין) נמוך ובספוג שעל גבי מכה ויולאין בקליפת השום כי' ואם נפל לא יחזיר כי' יולאין בלגד כי' יולאין באספליתי כי' ונכטיה שעל גבי המכה אם נפל לא יחזיר ואין צ"ל שלא יתן לחתלה בשבת. בשני צבות קחתי ואם נפל לא יחזיר דהטעם משום שחיקה סממנים. ושני צבות לא קחתי ואם נפל לא יחזיר שם אין מרפאין רק משמרין שלא יקרע המכה⁽²⁾. שן תותבת ושן של זבוב רבי מתיר וחכמים אסרין. פי' שנחנה שן של זהב נמוקס שן מפל. ידוקא של זהב אסרי חכמים אבל של כסף מותר דלא מציירי עליה⁽³⁾:

ו ז יוצאין בסלע שעל הצינית, מכה חתם פרסת הרגל. הבנות קבנות יוצאות בחוטין, ואם היו של זבעונין אסורין⁽⁴⁾. וטריה פרופות, ובמשנה ז' קאמר פורפת על האבן ועל האגוז ועל הטענע דאפי' לכתחלה אם היה קשור כנגד האבן והאגוז והטענע, ופי' מדיות פרופות אם היו פרופה מע' שנה יולאה כן, ובכלבד שלא תפרוף לכתחלה בשבת, דהיינו לתת לחוף הנגד, ובאגוז מותר, ובאבן מהני הכנה ויחוד, וצמטבע אסור אלא א"כ כרכה כנגד וקשרה שם מע"ש⁽⁵⁾: ח הקיסע יוצא בקב שלו דברי רם ורבי אומר, פלוגמיהו דלמך סבר הייסינ דילמא נפיל ואמי לאחוי ורי"מ לא חייב מין שררין לו נהליכה לא אחי לאחוי בידו כ"א ילגשס. סמוכות כו' ויוצאין בהן בשבת. דלא אחי [לאחוי] לכ"ע דא"א לו להלך בלא הסמוכות⁽⁶⁾. ונכנסין בהן בעזרה. דלאו מעל הוא שאינו עומד בראש הרגל. כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס ואין יוצאין בהם בשבת. דהוי משאוי, ואין נכנסין בהם בעזרה. כיון שהן בראש הרגל הוי דומיא דמעל. אנקטמין, פי' פורמי והוא פרלוף להכניח הקטנים. פי' חמור שהלוינים עושין, פי' אתר קשורי והוא ב' קנים קשורים והולכים עליהם:

ט הבנים כו' ובני מלכים בוגין וכו' אדם כו' אימי בלריג: י יוצאין בביצת החרגל, דעניד לשיחלל, פי' רש"י לכאז האחון, ורי"ף פי' שמוטת הירך, והוא דומה למה שאמר נחמיה השחול והסקול:

כספר שערות שלהם שחכסו בעשר אתרים חלשים כמו שישלגן ודומה. לה כ' רבט שאין מירר שהן מסכות נלעף, ולפי שגשגו הגנורים דהו' את אולן חין מוכרת. (10) גמלה דף ט"ה ע"א. (כ) ע"י מ"ש דביט גבי' ש"ג סוף ל"ז ובפר' ש"א סוף כ"ב. (כא) הוא כשון רטמיו של רש"י דף ס"ה ע"א ועי' גבי' ש"ג סוף י"ב. (כב) ממשעה דלמטה דשחלל. (כג) ע"י בטי' ש"ג סוף כ"ב וכי' בטי' ש"ג סוף כ"ה נבאליה בגר"א. (כד) ע"י מ"ס ק"ה ב' ד"ה הקטע. (כה) הוא ג' לשונות בגמלה ובקשרי משמע שפרס כרש"י שר' שהלכס עליהם ודלא כפי' הערוך וז"ל כפי' מ"ס ח"מ' ח"מ' כס' ר"י ג"ה קשורי.

אע"ג דלא חיטמחי גברא, ולרש"י חיטמחי גברא דהיינו שריפא לג' כ"א ג' לחשים הוי מומחה לכל הלחשים שעולם שיחמו הוא שיולאין בהן בשבת. אבל אם נחב אדם אחר א' מג' לחשים שריפא המומחה לא ילא בהן. ומומחה קמיע הוא שריפא לתש אחד ג' כ"א הוי קמיע זו דהיינו הלחש מומחה לכל מי שיחובו הלחש. ולחשים מומחה גברא שריפא בלחש אחד על ג' קלפים ג' כ"א. הוי מומחה גברא ללחש זה בלחיה קלף שיחובו. אבל איש אחר לא יכחול. ומומחה קמיע שריפא לתש אחד על קלף אחד ג' כ"א הוי מומחה הקלף הוי ומותר ללחש בו כל אדם. אבל לחש אחר שיחובו או לחש זה בקלף אחר לא ילא בו⁽⁷⁾:

ג לא תצא אשה במחט הנקובה, ולא בטבעת שיש עליה חותם, אחר וחיולופיהן בלויש. פירש"י אטבעת קאי אין עליה חותם חיוב טחאה. יש עליה חותם פטור אבל אסור. ולר"ח אין עליה חותם מותר לכתחלה דכל חכשיטין איש מותר דגשים שחנניות הן אבל לא חנשים⁽⁸⁾. ומתט לפי הרא"ש בין נקובה ובין שאינו נקובה פטור אבל אסור. ולהר"ף ומתט שאינה נקובה חייב טחאה. והכמים פוטרין בבובלת כו'. פי' דיקא בשיש צושם אבל אין צה צושם חייב טחאה⁽⁹⁾:

ד לא יצא האיש לא כסיף כו'. ר"א אומר תכשיטין הן לו והביא בו. ור"א סבר דלעמיד לנח אין לריבין ועכשי הן חכשיטין ונקט הוי חמשה שכן אחיה כירושלמי⁽¹⁰⁾ אין חמושים אלא מוויגים וע"ש חמשה כלי זיין כחייב חמושים, ובתתו חרבותם לאתים. והן שמתחין אספסתא לנהמה, והניתותיהם למזמרות. הוא שקלארס בו הפגוה. והמלכים הם שאוחזין חנית ויעשו למזמרות שהם יהיו להבין מהלל ללדם. והמון עם האוחזים חרבות יחקנו מהלל לנהמה כאלתר הכתוב והיו בני נכר וכו'. בירית טהורה. שהיא חמשים כלים, ויוצאים בה בשבת. דלא מגליה שוקה. ככלים במאיהם. שהיא חמשים אדם. ואין יוצאין בהן בשבת. שיכולה לשלף ואעפ"כ לא חפל מנכסיהם מעל שוקה⁽¹¹⁾:

ה יוצאה אשה בחוטי שער כו'. ובפאה נכרית. פי' שאין לה שער נטולה שער ומכנסת חתם האע"פ כדי שתמראה נעלה שער⁽¹²⁾. במוך כו'. דווקא מקוסר, ובמוך שהתקינה לגרחה. אעפ"י שאינו מקוסר

(ג) לגדין קמיי לויש אחר שיחובו היטו פליטו במומחה גברא לא ילא. ובקלף אחר היטו במומחה קמיע. (ד) ע"י ברא"ש פ"י. (10) ברייתא פ"ב ע"ג. (11) על משנה וחי. ובפר' קדוש ערה. (12) ע"י גוף ס"ג ע"ג בנתיב ד"ה בריח וריבית הפרס כפירש"י שם ד"ה מחא אעדה. וקושית החיים ית למרן דכריתיה שהיא אלה אלה פלוגמיה יפלו המכסמיה שאין להם אחיה אחרת אבל ככלים שהם בשמים אם משלף חתם עדיין יחיק השני את המכסמיה ולמסקנא הייסינ רק משום שגלה דילמא שאלא אבל ככלים בעצמן אפילו כשהם לא חייסינ. (13) לאפקיי ממה שכ' נס' שלטי הגנורים על הי"ף לגמור מכלן הימר לגשים נשואות היוצאות